

Zašto baš ovako?

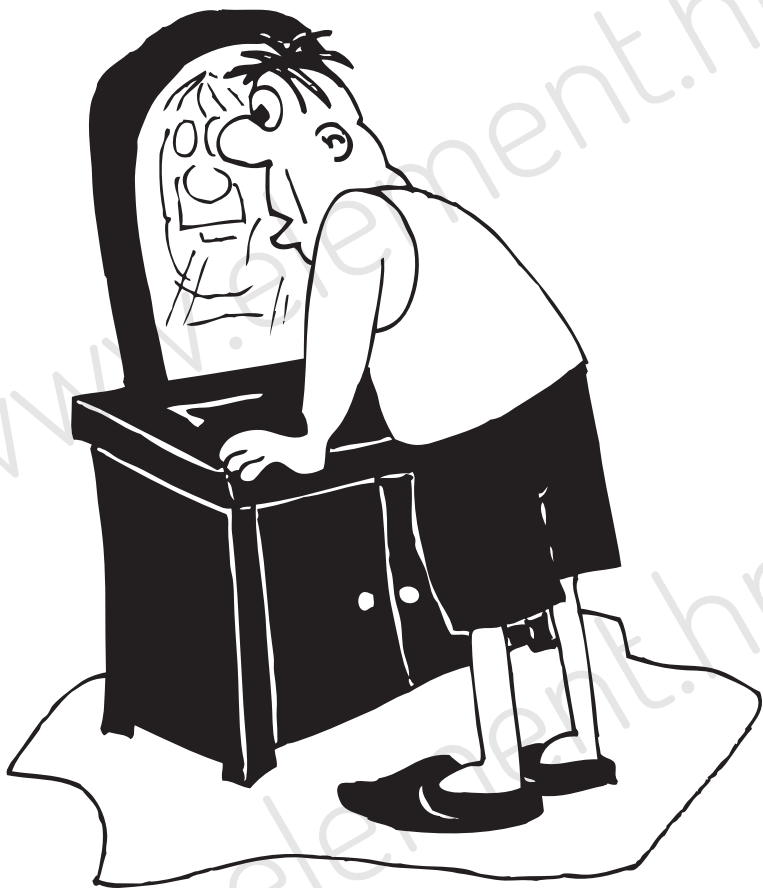
Možda će se neki čitatelj pitati zašto se u priručniku naziva "Kako pomoći djetetu da postane samostalno i odgovorno?", toliko bavimo slobodom i odgovornošću odraslih osoba.

To činimo kako bismo ukazali na važnost osvještavanja vlastitog ponašanja svih odraslih osoba koji se bave djecom. Jer, na djecu utječemo ne samo onim što znamo i namjeravamo za njih ili (s) njima učiniti, nego (barem jednako toliko) i onim kakvi smo sami po sebi. Kroz druženje s kvalitetnom odraslom osobom, koja ga čak i nema namjeru odgajati, dijete već mnogo dobiva. Često i više nego kroz druženje s odraslom osobom koja ga namjerava odgajati, a sama nije dobro "posložena", na svojoj odrasloj razini.

Neslobodna i neodgovorna odrasla osoba, teško će naučiti dijete kako da ono to postane. Možda bi bilo dobro da svatko od nas, tko se na ovaj ili onaj način bavi djecom, najprije stane pred ogledalo, pogleda duboko unutra i prisjeti se poznatih stihova¹:

1 Michael Jackson, *Man in the Mirror*, 1988.

*I'm Starting With The
Man In The Mirror
I'm Asking Him To
Change His Way
And No Message Could Have
Been Any Clearer
If You Wanna Make The World
A Better Place
Take A Look At
Yourself, And Then Make A Change.*

*"Cccc... izgleda da se ovo ogledalo
pokvarilo?!"*

www.element.hr

www.element.hr

1.

Zašto se ponašamo tako kako se ponašamo?

1.1. Kako se žabi "dogada" kukac?

U traženju odgovora na pitanje zašto se ponašamo upravo tako kako se ponašamo, možemo krenuti s različitih strana. Primjerice, možemo krenuti od horoskopa. U tom slučaju, svako naše ponašanje bilo ono dobro ili loše, uspješno ili neuspješno, ima opravdanje u našem horoskopskom znaku. Prema tome, ako smo blizanac smijemo biti nepredvidivi i promjenjivog ponašanja (neki će to nazvati "dvoličnim"), a ako smo škorpion, smijemo se ponašati superiorno u odnosu na druge (možda će netko reći da smo "bahati"). Moguća prednost tumačenja svojeg ponašanja pripadajućim horoskopskim znakom jest što za njega nismo odgovorni – nitko nije odlučivao kad će biti začet, niti u kojem će se mjesecu roditi. Naprosto se u rodištu zatekao u određenom trenutku, i to ga je odredilo do

kraja života. Naravno, horoskop je mnogo primjerenije koristiti kao oblik zabave na plaži, nego li u ozbiljnijoj raspravi o uzrocima ljudskog ponašanja.

Razloge svojeg ponašanja, kakvo god ono bilo, možemo tražiti i u *eneagramskoj filozofiji*. Pri tome naše ponašanje najviše određuje neka od naših devet podličnosti. Tako možemo biti više ili manje "perfekcionista", više ili manje "emotivac", "kreativac", "intelektualac" ili nešto drugo od devet mogućih opcija. Kod enenagrama je odgovornost za ponašanje malo više u našim rukama, jer svaka podličnost ma svoju pozitivnu i negativnu varijantu, pa što god u startu bili – odgovorni smo da ulažemo napor kako bismo se razvijali i postajali (sve) bolji. To što smo "kreativac" ne opravdava nas da se ponašamo ekscentrično ni histerično, niti nam dominantna podličnost "intelektualca" predstavlja opravdanje da iz svake obične situacije radimo znanstveni elaborat. (Vjerojatno svatko od nas ima nekog poznanika koji je tomu sklon, koji kupujući tramvajsku kartu, na kiosku poduzima ekspertizu o isplativosti ulaganja u transportnu infrastrukturu dovodeći ju u vezu s pitanjima inflacije, deflacije, devalvacije i revalvacije.)

Krenemo li pak od nekih psiholoških teorija (a ako se bavimo odgojem djece, to je mnogo primjereniji odabir od horoskopa, fengšuija ili savjeta vidovnjaka), razloge nečijeg ponašanja možemo pronaći u psihoanalitičkom, bihevioralnom i humanističkom pristupu.

Prema *psihoanalitičkom pristupu*, naše je ponašanje uglavnom reaktivno (reagiramo na nešto), a određeno je našim unutarnjim zbivanjima i nagonima. Našim ponašanjem upravlja naš *id, ego i super ego*, ovisno o tome tko se "izbiri" za više prostora. Primjerice, trebamo li na posao stići u 8 sati, a prevlast nad nama preuzme *super ego*, ustati ćemo iz kreveta mnogo ranije kako bismo stigli na vrijeme. Prepustimo li se *idu*, ustati ćemo u 9, jer nam se čini da zakasniti nije toliko problem kolika je uгода ostati u krevetu. A možda taj dan nećemo uopće ustati, jer zakasnimo li negdje dva ili pet sati u konačnici je svejedno.

Bihevioristi također drže da je ljudsko ponašanje reaktivno, ali u cijelosti ovisi o poticajima koji dolaze iz okoline. To predstavlja osnovno polazište tzv. **S-R** psihologije (**S** = stimulus ili podražaj, a **R** = response tj. reakcija, odgovor).

Takav pristup ilustrira ono što radi žaba kad ugleda kukca – pojede ga. Jer, za žabu koja je spazila kukca – jedina opcija je "pojesti ga". O tome žaba ne razmišlja, ona ne analizira kukca niti iz nutricionističkog niti iz moralnog gledišta – samo ga proguta (a on nek analizira, ako baš želi). Žaba o tom svojem ponašanju ne odlučuje, ona ga svjesno ne odabire, niti za njega snosi odgovornost – ono joj se jednostavno događa. No, žabi se ne događa samo kukac, ona se "događa" i sama sebi. Živimo li u močvari, "događati se" bez namjere, svjesnog odlučivanja i odgovornosti je jedina moguća istina.

U kontekstu *humanističkog pristupa*, stvar je malo drukčija. No, već je u samom nazivu vidljivo na koju se vrstu taj pristup odnosi (*homo* = čovjek, *humano* = ljudsko, humanizirano = uljuđeno). Humanistički pristup polazi od ideje da je svako naše ponašanje akcija (a ne samo reakcija), koja djelomično ovisi o uvjetima u kojima se nalazimo ali i nama samima.

Vratimo se na trenutak u močvaru da vidimo kako bi ovaj pristup mogao funkcionirati tamo: hoće li kukac biti pojeden, ovisilo bi ne samo o prisustvu žabe i kukca (jer ako netko od njih nije prisutan, hranidbeni se lanac zacijelo neće uspostaviti) nego i svjesnoj odluci žabe. No, da bi to bilo moguće, žaba bi trebala biti "uljuđena" što nije (ona je trajno "užabljena").

U "uljuđenom" ponašanju, između samog podražaja i reakcije onoga na koga bi se taj podražaj mogao odnositi, postoji međuprostor njegova odlučivanja. I obveza preuzimanja odgovornosti za svoju odluku tj. izbor.

To nije moguće u močvari, ali je moguće u svakoj ljudskoj zajednici. Izuzev one koja ima značajke močvare, jer su joj stanovnici "užabljeni".

Žaba se ponaša instinktivno, jer je "užabljena". Čovjek svoje ponašanje svjesno odabire, o njemu odlučuje i za njega preuzima odgovornost. Ako je uljuđen.

Svećenik je sjedio uz radni stol pokraj prozora sastavljajući propovijed o Božjoj providnosti, kadli začu nešto što je zvučalo kao eksplozija. Uskoro je vidio kako ljudi u paničnom strahu bježe amo-tamo i saznao da je pukla brana. Rijeka je izašla iz korita, a ljude su evakuirali. Svećenik je vidio kako na ulici raste voda. Imao je problema s potiskivanjem panike koja je u njemu rasla, ali rekne samome sebi:

"Upravo sam sastavljao propovijed o Providnosti i evo prilike da vršim što propovijedam. Neću bježati s ostalim ljudima. Ostat ću ovdje i pouzdati se u Božju providnost da me spasi."

Baš kad je voda došla do njegovog prozora, prolazio je pokraj čamac pun ljudi.

"Dođite, velečasni!" zvali su ga.

"A ne, djeco moja", odgovori svećenik.

"Uzdam se da će me Božja providnost spasiti."

Svećenik se ipak popeo na krov, i kad je voda doprla do krova, prolazio je tuda drugi čamac pun ljudi koji su pozvali svećenika da se ukrca. On je to ponovno odbio. Na kraju se popeo na vrh zvonika. Kad je voda doprla do njegovih koljena, jedan je patrolni čamac bio poslan da ga spasi.

"Ne, hvala, časniče", reče svećenik mirno se smiješeci. *"Uzdam se u Boga. On me neće ostaviti."*

Kad se velečasni utopio i došao u nebo, odmah se potužio Bogu:

"Pouzdao sam se u tebe! Zašto me nisi spasio?"

A Bog odgovori:

"Pa poslao sam ti čak tri čamca."

Anthony de Mello

*Razmažena djeca
ne postoje.*

*Ali, postoje djeca koja još nisu uspjela
naučiti primjerene oblike ponašanja.*

*Najčešće zato što nisu imala sreće
živjeti s odraslima koji bi im to
omogućili.*

*"Buaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa...
nije mi omogućeno učenje
primjerenog ponašanjaaaaaaaaa...!"*

1.2. Od kulture močvare do "teorije izbora"

Jedan od poznatijih pristupa unutar humanističke psihologije, razvio je američki psihijatar Wiliam Glasser² i nazvao ga "teorijom izbora". Prema njemu, naše ponašanje nije izravna posljedica podražaja u našoj okolini, nego naš pokušaj da zadovoljimo jednu ili više svojih potreba. Svi ljudi imaju iste potrebe, samo ih svatko od nas pokušava zadovoljiti na neki svoj način, koji može biti različiti od načina na koji to čine drugi. Osim fizioloških potreba (koje nam omogućuju puko preživljavanje), Glasser je opisao i četiri psihološke potrebe:

1. *Potreba za moći,*
2. *Potreba za ljubavi (pripadanjem),*
3. *Potreba za slobodom,*
4. *Potreba za zabavom.*

Te nas četiri potrebe neprestano potiču da nešto činimo, poduzimamo, da se na neki način ponašamo. Naše ponašanje može biti svakakvo: dobro i loše, djelotvorno i nedjelotvorno, društveno prihvatljivo i neprihvatljivo. No, kakvo god ono bilo, uvijek predstavlja naš pokušaj da za-

2 Glasser, 2005.

dovoljimo neku od svojih potreba. I još nešto važno: kako god naše ponašanje bilo, ono je u tom trenutku jedino koje poznamo, koje u tom trenutku imamo na raspolaganju – trenutno ne znamo bolje. A za vrijeme dok ne naučimo ponašanja koja su “bolja” (prihvatljivija, primjerenija i slično) mi ipak moramo zadovoljavati svoje potrebe, kako god znamo.

Razumijevanje načina na koji su potrebe čovjeka povezane s njegovim ponašanjem, jako je bitno za sve koji se bave odgojem djece. Ako to razumijemo, tad na dijete koje se ponaša neprimjerenog nećemo gledati kao na “loše, zločesto, razmaženo”, nego kao na dijete koje još uvijek nije uspjelo – jer očito nije imalo priliku, naučiti kvalitetna ponašanja za zadovoljavanje svojih potreba. Dapače, to znači da mu trebamo omogućiti da nauči ponašanja koje jesu primjerenog, a kojima također može zadovoljiti onu potrebu (ili više njih) koja ga je potakla da se ponaša neprimjerenog. Da bismo u tome uspjeli, trebamo razumjeti o kojoj je potrebi (ili potrebama) riječ.